

A szigetközi Duna-szakasz a Vízgyűjtő-gazdálkodási Tervben

A 2009. szeptember 17-i, a Duna vízgyűjtőjével foglalkozó tematikus fórumon elhangzott, hogy a Duna szigetközi szakaszáról egy külön fórum keretében lesz szó, amelynek alapját a magyar kormány megbízásából – a VGT-től független forrásokból – készülő Megvalósíthatósági Tanulmány jelenti. A rehabilitációs beavatkozás öt változata közül az egyik értékelése nem készült el, így a változatok összehasonlító elemzése is hiányzik. Emiatt a fórum elmaradt, megrendezésére majd a Megvalósíthatósági Tanulmányhoz és a Stratégiai Környezeti Vizsgálathoz kapcsolódva kerül sor, 2010 első negyedében.

A magyar VGT erre a víztestre a megvalósítás kötelezettségét is jelentő formában csak Szlovákiával egyeztetett intézkedéseket tartalmazhat. Erre az együttműködésre és a tárgyalásos rendezésre a hágai Nemzetközi Bíróság 1997. szeptember 25-i ítéletének 155 § (2) B és C pontja kötelezi a feleket. Noha a két ország tárgyaló küldöttségei megegyeztek egy közös vizsgálat lebonyolításában, a szlovák fél finanszírozási nehézségekre hivatkozva nem vett részt a Megvalósíthatósági Tanulmány kidolgozásában. A készülő hazai tanulmány a szóba jöhető változatok előnyeinek és hátrányainak bemutatásával, a magyar tárgyalási javaslatok előkészítését szolgálja.

Szlovákia, vízgyűjtő-gazdálkodási tervében a Duna szigetközi szakaszára vonatkozó intézkedésekkel kapcsolatban ugyancsak jelzi, hogy azokat a kormányközi egyeztetések alapján később kell kijelölni.

Ebben a helyzetben a magyar VGT a vizsgált változatoknak megfelelő globális intézkedéseket, mint lehetőségeket tartalmazza, amelyeket a következő tervezési ciklus során, a két ország közötti együttműködés keretében pontosítanak, illetve részleteznek.

A Duna szigetközi víztest esetén:

- ◆ A dunacsúni duzzasztón átbocsátott vízhozam mennyiségének felülvizsgálata
- ◆ a Duna főmedrében és a mellékágakban található szabályozási művek és keresztirányú elzárások felülvizsgálata, módosítása
- ◆ hullámtéri mellékágak vízellátottságának és átjárhatóságának javítása (szóba jöhető megoldások: vízpótlás, fenékszint emelés, duzzasztás, hallépcsők, ill. megkerülő csatornák).

A magyar fél önállóan tervezi a következő természetvédelmi célú intézkedések megvalósítását, megfelelő előkészítő vizsgálatok alapján:

- ◆ mentett oldali mellékágak jelenlegi vízpótlásának felülvizsgálata, esetleges módosítása,
- ◆ a szigetközi felszín alatti vizektől függő ökoszisztémák lokális rehabilitációja.

A 2009. december 22-én közzétett országos terv a fenti intézkedéseket listaszerűen tartalmazza, az alábbi kiegészítő magyarázatok pedig a Duna részvízgyűjtő tervben jelennek majd meg, 2010 januárban.

A Duna szigetközi szakaszának állapota és a környezeti célkitűzés

- a Duna szigetközi főágát és a kapcsolódó hullámtéri mellékágakat magába foglaló víztest nem éri el a jó ökológiai állapotot, a vízi és vizes élőhelyek kiterjedése és minősége jelentősen csökkent;
- ennek több oka van: a 60-as évektől a Duna felső szakaszán lévő erőművek üzemeltetése és a kavicskitermelés miatt bekövetkezett medersüllyedés, 1992 óta pedig a vízjárás jelentős változása, a vízhozam drasztikus csökkenése, amit a bősi erőmű megépítése és a vízhozam nagyobbik részének a bősi üzemvíz-csatornába történő egyoldalú elterelése okoz;
- az említett okok megszüntetése nélkül a jó állapot elérése nem lehetséges,
- a döntéselőkészítés jelenlegi fázisa alapján ilyen döntések a vízgyűjtő-gazdálkodási tervezés jelenlegi fázisában nem várhatók, ezért a Duna szigetközi szakaszát a VKI 4.3. cikk alapján, a terv 2015-ös felülvizsgálatáig erősen módosított víztestnek kell nyilvánítani;
- jelenleg csak az ún. jó ökológiai potenciál a reális környezeti célkitűzés, amely az ökológiai szempontból hatékony, reális költségek mellett végrehajtható állapotjavító intézkedésekkel érhető el,
- az állapotjavító intézkedések célja a természetes viszonyok (fonatos ágrendszer, a Duna főága és mellékágai közötti árrjárhatóság, az 50-es évekre jellemző vízjárás dinamika) közelítése, figyelembe véve a jelenlegi jelentős vízhasználatokat (jelenleg jogalap nélküli energiatermelés a bősi erőműben, illetve árvízvédelem).

Lehetséges rehabilitációs intézkedések

A lehetséges rehabilitációs változatok két csoportba oszthatók. Egy részük nem-strukturális beavatkozás – ilyen például a vízhozam növelése a Duna főmedrében – más részük a folyómeder újraformálásával jár, küszöbök építése vagy a folyómeder megemelése útján.

A *vízhozam növelése* kétséget kizáróan javítja a főmeder vízi faunájának élőhelyi feltételeit és a folyó közeli felszín alatti vizek és a közvetlen partmenti növényzet állapotát, de a mellékágak gravitációs oldalirányú összekötése a főággal csak nagy árhullámok idején lenne lehetséges. (A főmeder mélyülése és a mellékágak feliszapolódása miatt ez a kedvezőtlen helyzet az elterelés előtti állapotra is jellemző volt, de a mellékágak frissvíz ellátását is biztosító vízhozamok gyakrabban fordultak elő). Az átbocsátott vízhozam különböző mértékű módosítása egyébként a szerkezeti változásokkal járó beavatkozásoknak is része, illetve feltétele.

A hatékony morfodinamikai folyamatok, úgymint az oldalirányú erózió és depozíció, valamint a mellékágak vízellátása és mederfejlődése további kiegészítő intézkedéseket igényel. A magyar a fél a Megvalósíthatósági Tanulmányban több potenciális rehabilitációs megoldást javasol.

A műszaki beavatkozásokat is igénylő változatok a főmeder vízszintjének megemelését célozzák, különböző strukturális beavatkozásokkal, úgymint

- *küszöbök építése* a főmederben és a mellékágakban (a Szigetközi Természevédelmi Egyesület /SZITE/ javaslata, amelyet egy INTERREG projekt keretében már korábban vizsgáltak),

- a főmeder szűkítése a meglévő hordalékpadok megemelésével, a folyómeder területének 1/3-án,
- a teljes folyómeder feltöltése arra a szintre, hogy a mellékágak és a főmeder összeköttetése biztosított legyen,
- a folyómeder kiszélesítése laterális erózióval olyan kiválasztott helyeken, amelyek a folyómeder feltöltéséhez vezetnek.
- egy >400 m³/s kapacitású meanderező meder kialakítása az ártérben, felhasználva a meglévő mellékágakat; ez magába foglalja 8 küszöb építését a Duna régi medrében.

Az értékelés szempontjai:

Annak érdekében, hogy a felszíni és talajvízszintre kifejtett hatás elemzése, valamint a morfológiai folyamatok becslése elvégezhető legyen, mindegyik változatot – kisvízi és árvízi körülményeket reprezentáló különböző vízhozamokra – numerikus modellezéssel megvizsgálták. A változatokat a Víz Keretirányelv (VKI 5. számú melléklet) előírásainak megfelelően biológiailag értékelték, azzal a módosítással, hogy a nagy folyókról alkotott jelenlegi legkorszerűbb ökológiai ismereteket is figyelembe vették. A maximális ökológiai potenciál, mint referencia meghatározása azokon a természeti folyamatokon alapult, amelyek a medermintázat gyors változásaival, illetve az ahhoz kapcsolódó élőhely-változatossággal és az ökológiai folyamatok ciklusaival jellemezhetőek. Az ökológiai elemzés a vízi, a vizes és a szárazföldi élőhelyekre vonatkozó biotikus indikátor csoportokon túl a hidromorfológiai minőségi paramétereket is figyelembe vette, azaz a felszíni és talajvízszinteket, a vízszintingadozást, a mederanyag változást, az áramlási sebesség eloszlását, az ágak kapcsolatát, a vízparti területek kiterjedését stb. Az egyes változatokhoz eltérő ökológiai potenciál tartozik, amely a maximális ökológiai potenciálhoz viszonyított eltéréssel jellemezhető.

Az „erősen módosított” minősítésre vezető értékelési szempontok (VKI 4.3 cikk) magukba foglalták a társadalmi és gazdasági elemeket is, így a mértékadó árvízszinteket, az energiatermelést a bősi erőműben, a beruházási és fenntartási költségeket, a beavatkozások fenntarthatóságát, ide értve a meder hosszú távú dinamikus változását is.

A nemzeti és független szakértőkből álló munkacsoport által javasolt változatokra azonos módon elvégzett vizsgálatok a további döntések alapját fogják képezni. A végső megoldás a vizsgált egyes változatok kombinációjaként is kialakulhat.